

РОЗДІЛ 7 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 005.591.61:336.77:631.11

Бечко П. К.
Наталич О. С.

Уманський національний університет садівництва

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ РИНКУ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто вплив диверсифікаційних процесів на ринок кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств. Визначено поняття диверсифікації підприємств. Виокремлено цілі диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств. Описано алгоритм вибору стратегії диверсифікації підприємств. Встановлено необхідність диверсифікації підприємств для підвищення продуктивності їх діяльності. Оцінено вплив рівня диверсифікації підприємств на доступ їх до ринку кредитних ресурсів та фінансових результатів їх господарювання.

Ключові слова: кредит, ринок кредитних ресурсів, диверсифікація, рівень диверсифікації, стратегія диверсифікації.

Постановка проблеми. За сучасних умов господарювання кредитні відносини набувають пріоритетного значення в забезпеченні безперервного процесу виробництва сільськогосподарських підприємств, оскільки від їх кредитного забезпечення залежать фінансові результати діяльності, функціонування на умовах самофінансування та самоокупності.

Вирішення цих завдань пов'язане з низкою труднощів, серед яких можна виокремити ризикованість банківського кредитування аграріїв, пов'язаних зі специфікою господарювання, зношеністю основних засобів, їх недостатнім забезпеченням оборотними активами, відсутністю диверсифікації виробництва, обмеженістю доступу більшості позичальників до ринку кредитних ресурсів, недостатністю законодавчого регулювання банківської кредитної діяльності, відсутністю ліквідного майна, що може слугувати забезпеченням за кредитами. Таким чином, більшість суб'єктів господарювання аграрної галузі не спроможна скористатись кредитними ресурсами для тимчасового покриття розриву між реалізацією продукції та надходженням виручки від її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи диверсифікації як базового елементу розвитку ринку кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств розглянуті в працях багатьох вчених, зокрема в роботах В.Г. Андрійчука, М.Я. Дем'яненка, О.Є. Гудзь, В.М. Алексійчука, В.Д. Маркової, М.В. Шурика, О.О. Олійника, М.Е. Портера, П.А. Стецюка, З.М. Грушак, Р.А. Фатхутдінова, О.О. Цогли.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість проведених досліджень у сфері розвитку ринку кредитних ресурсів шляхом диверсифікації виробництва, слід більше уваги приділити причинно-наслідковим зв'язкам рівня диверсифікації діяльності підприємств з доступом їх до ринку кредитних ресурсів, що свідчить про актуальність дослідження.

Мета статті. Нині постає питання доцільності та актуальності диверсифікації виробництва як одного з переконливих аргументів розвитку та вдосконалення ринку кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств. Отже, метою статті є з'ясування та обґрунтування позитивного впливу диверсифікації на ринок кредитних ресур-

сів для сільськогосподарських підприємств шляхом з'ясування чинників та цілей, що сприяють вибору оптимальної диверсифікаційної стратегії підприємства й обґрунтовують необхідність залучення кредитних коштів на підставі проведення аналітичного оцінювання впливу диверсифікації на результати виробничого процесу сільськогосподарських підприємств Черкаської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблему кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств України за перші роки реформування аграрного сектору економіки не вдалося вирішити належним чином. Кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств з урахуванням особливостей та специфіки галузі потребує дотримання ними економічно обґрунтованих обсягів залучення кредитних ресурсів з дотриманням принципів кредитування. Незважаючи на зростання виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції по вітчизняних сільськогосподарських підприємствах їх доступ до кредитних ресурсів недостатній, що унеможливило забезпечення безперервного процесу виробництва, нарощування ними обсягів виробництва продукції, підвищення їх конкурентоспроможності.

В Україні частка, що припадає на виробництво сільськогосподарської продукції, становить близько 50% ВВП, 2/3 товарів народного споживання. В аграрній галузі зайнято близько 40% працюючого населення. Всі ці чинники суттєво впливають на формування зведеного бюджету країни [1, с. 124].

Для забезпечення широкого доступу сільськогосподарських підприємств до ринку кредитних ресурсів виникає необхідність активізації та розвитку їх діяльності, використання нових форм і методів організації виробництва та управління ним, пошуку та генерування конкурентних переваг, що об'єктивно змушують аграріїв знаходити більш вигідні сфери реалізації сформованого виробничого потенціалу. При цьому динамічні зміни умов функціонування сільськогосподарських підприємств потребують постійного вдосконалення та оновлення асортименту продукції, технологій її виробництва та просування на ринку. Одним з базових елементів розвитку ринку кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств є диверсифікація, яка забезпечує гармонійне та гнучке управ-

ління кредитними ресурсами, сприяє підвищенню прибутковості, зростанню продуктивності праці, зростанню конкурентоспроможності та їх адаптації до умов зовнішнього середовища, які відповідають ринковим умовам господарювання [2, с. 77].

Активізація розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств можлива завдяки різноспрямованій спеціалізації виробництва, яка полягає в диверсифікації виробництва переважно з повним її циклом. За сучасних умов, які відповідають ринковим методам господарювання диверсифікацію пов'язують передусім з переходом до багатопрофільного виробництва та широкою номенклатурою продукції.

Одним з реальних шляхів вирішення проблеми доступу сільськогосподарських підприємств до ринку кредитних ресурсів є діяльність, спрямована на диверсифікацію виробництва, здатна покращити їх фінансовий стан за рахунок впровадження закритих циклів виробництва та реалізації готової продукції, а також забезпечити широкий доступ до ринку кредитних ресурсів [3, с. 6].

З огляду на недостатній рівень ресурсного потенціалу окремих сільськогосподарських підприємств виникає потреба запровадження диверсифікаційних механізмів, здатних забезпечити нарощування ними обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, підвищення її конкурентоспроможності, застосування нових прогресивних технологій.

Необхідність диверсифікації може бути виявлена в результаті порівняння бажаного та можливого рівнів продуктивності. Як суспільна форма організації виробництва диверсифікація діяльності є одночасним розвитком різних, не пов'язаних видів виробництв, що характеризує розширення номенклатури та асортименту виробленої продукції в межах одного підприємства. В результаті диверсифікації підприємств виробництво трансформується в складні багатоцільові комплекси, що виробляють продукцію або надають послуги різного призначення й характеру [4, с. 11].

Диверсифікація підприємств є не лише інструментом нарощування реалізації послуг, але й:

- інструментом міжгалузевго перерозподілу фінансових ресурсів, методом оптимізації структурних перетворень в економіці;
- інструментом зниження негативних наслідків фінансових та економічних ризиків, підвищення адаптивних якостей підприємства;
- найважливішою складовою та одним з головних механізмів процесу реструктуризації і підвищення конкурентоспроможності.

Зазвичай виокремлюють цілі, що спонукають до здійснення диверсифікації виробництва,

які зазвичай тісно взаємопов'язані та впливають в комплексі на прийняття рішення про застосування диверсифікаційних механізмів [5] (рис. 1).

Виходячи із системи цілей диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств, можемо виокремити низку цілей на мікро- та макрорівнях, які переслідують одну мету, що полягає в підвищенні ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства та їх конкурентоспроможності.

З огляду на вплив диверсифікації на розвиток ринку кредитних ресурсів невирішеним є питання окремих чинників, які впливають на цей процес у сільськогосподарських підприємствах, зокрема неоективності оцінки власної компетентності та особливостей нового ринку; ускладнення управління підрозділами великих диверсифікованих підприємств; загострення проблеми пошуку джерел фінансування; неадекватного реагування споживачів.

Важливим фактором, здатним підвищити ефективність розвитку ринку кредитних ресурсів внаслідок диверсифікаційних процесів, є застосування нових технологій, що суттєво впливають на рівень співвідношення прибутковості та рівня ризику [6, с. 17].

Дієвість розвитку ринку кредитних ресурсів із запровадженням диверсифікаційних процесів можлива внаслідок авансування у виробництво значних фінансових ресурсів, як власних, так і запозичених, з дотриманням терміну та обсягу їх авансування у виробничий процес та з урахуванням строків їх окупності [7, с. 4]. З огляду на це розвиток ринку кредитних ресурсів із застосуванням диверсифікаційних процесів доцільно здійснювати в такі три етапи, як визначення доцільності, оцінювання результативності диверсифікації діяльності підприємства, вибір оптимальної стратегії (рис. 2).

Вибір стратегії диверсифікації для розвитку ринку кредитних ресурсів відбувається під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, що суттєво впливають на оцінювання фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників та ефективність використання ними ресурсного потенціалу.

Запровадження диверсифікаційних процесів сільськогосподарських підприємств як базового елементу розвитку ринку кредитних ресурсів суттєво впливає на фінансові результати їх діяльності, оскільки чим вище рівень диверсифікації підприємства, тим вище показники рентабельності та прибутковості, які суттєво впливають на їх конкурентоспроможність, роблять їх привабливішими для кредитування комерційними банками [8, с. 273]. Про залежність показників діяльності підприємств від рівня їх диверсифікації свідчать дані табл. 1.

Показники функціонування сільськогосподарських підприємств групи з рівнем (коефіцієнтом) диверсифікації понад 1,070 на порядок вищі, ніж

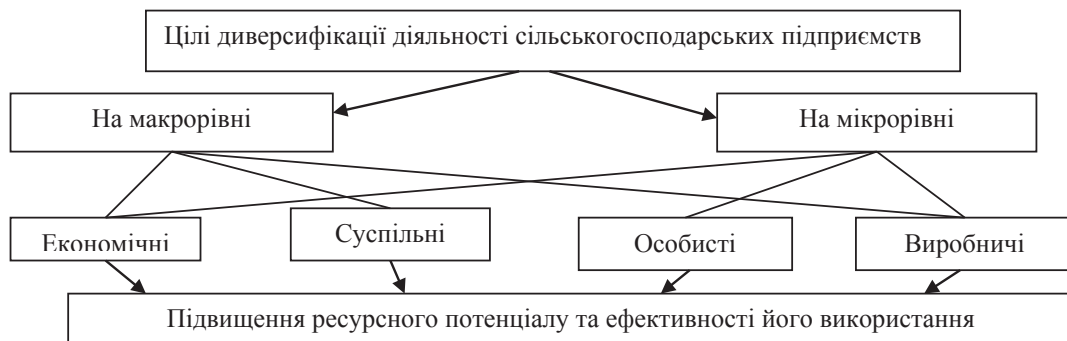

Рис. 1. Система цілей диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело: розроблено авторами

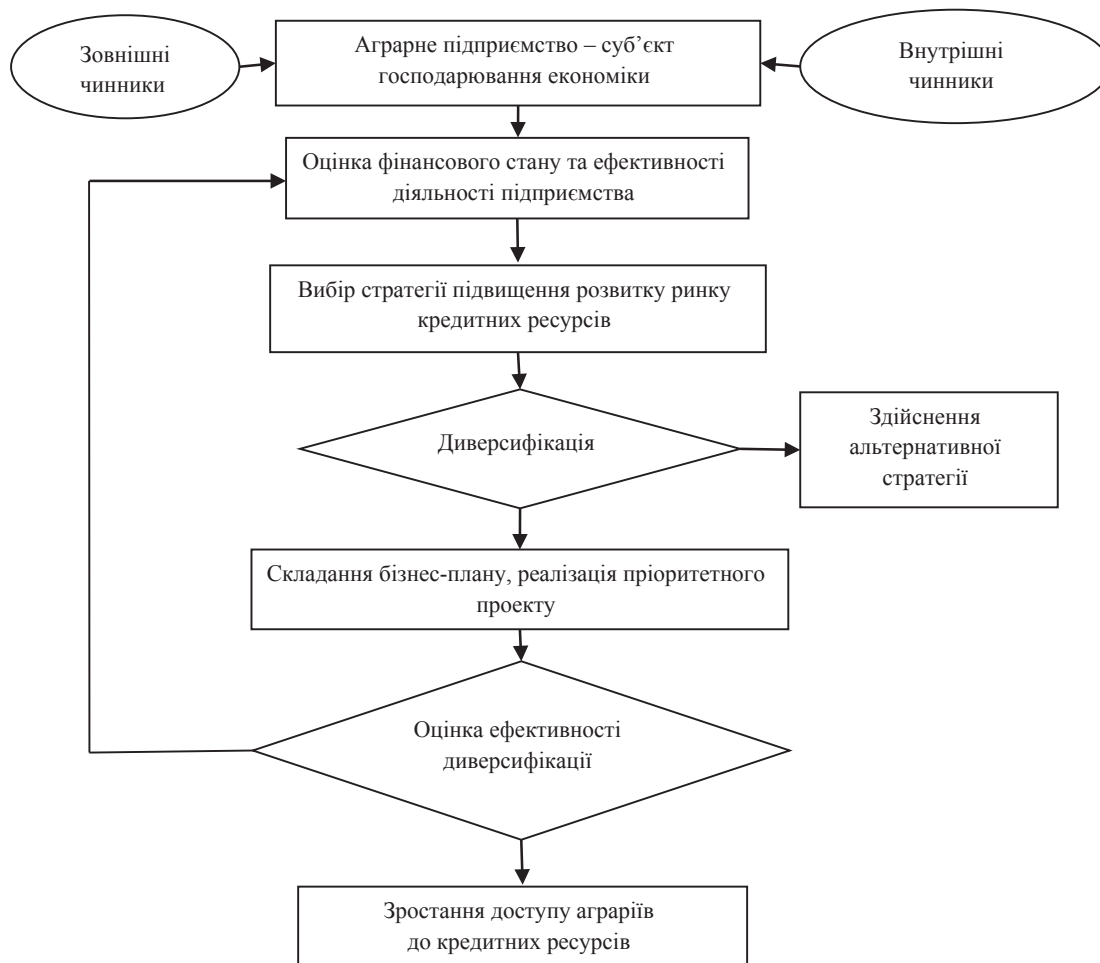

Рис. 2. Алгоритм вибору стратегії диверсифікації сільськогосподарських підприємств для підвищення доступу до кредитних ресурсів

Джерело: розроблено авторами

показники діяльності груп підприємств з нижчим рівнем диверсифікації.

Базою такого дослідження слугували як вузькоспеціалізовані, так і багатoproфільні підприємства. Про результати такого взаємозв'язку свідчать дані табл. 2. За 2013–2017 рр. проведені дослідження щодо взаємозв'язку дохідності та рівня диверсифікації окремих сільськогосподарських підприємств

Черкаської області свідчать про те, що рівень рентабельності продукції рослинництва у багатoproфільних підприємствах за 2017 р. зріс порівняно з вузькоспеціалізованими підприємствами й складає 45,7% і 58,6% відповідно проти 24,1% і 23,3% у вузькоспеціалізованих підприємствах.

Багатoproфільні сільськогосподарські підприємства із запровадженням закритого циклу вироб-

Таблиця 1

Вплив рівня диверсифікації виробництва на окремі показники функціонування сільськогосподарських підприємств

Показники	Групи підприємств за рівнем (коефіцієнтом) диверсифікації				
	до 0,745	0,745–0,895	0,895–1,000	1,001–1,070	понад 1,070
Кількість підприємств у групі, од.	9	10	15	11	5
Середній рівень (коефіцієнт) диверсифікації	0,732	0,835	0,979	1,037	1,072
Темпи приросту чистого прибутку, % до попереднього року	12,8	16,2	21,9	22,3	32,3
Розмір матеріальних витрат в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь	11 359,4	10 800,3	6 589,3	4 819,5	4 159,9
Рівень рентабельності господарської діяльності, %	59,7	54,3	61,7	74,5	82,6
Частка продукції рослинництва до вартості валової продукції сільського господарства, %	100,0	99,1	77,3	69,4	61,7
Частка продукції тваринництва до вартості валової продукції сільського господарства, %	–	0,9	22,6	30,6	38,3
Отримано короткострокових пільгових кредитів в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	21,7	18,6	36,6	332,0	408,9
Частка кредиту в покритті оборотних активів, %	9,2	8,7	22,6	19,9	37,4

Джерело: розраховано авторами на основі даних Головного управління статистики у Черкаській області [9]

Таблиця 2
Взаємозв'язок дохідності та рівня диверсифікації сільськогосподарських підприємств Черкаської області за 2013–2017 рр., %

Показники	Бузькоспеціалізовані підприємства						Багатопродільні підприємства					
	ТОВ «Весна»			ТОВ «Агрогера-Колос»			ТОВ «Кишенці»			ТОВ «Оберіг АНП – агро»		
	2013 р.		2017 р.		2013 р.		2017 р.		2013 р.		2017 р.	
Структура товарної продукції	Рівень рентабельності	Структура товарної продукції	Рівень рентабельності	Структура товарної продукції	Рівень рентабельності	Структура товарної продукції	Рівень рентабельності	Структура товарної продукції	Рівень рентабельності	Структура товарної продукції	Рівень рентабельності	
Загальна площа земельних угідь, га	1 100	1 100	1 100	1 000	1 000	3 600	3 600	3 600	3 620	3 620	3 620	
Частка продукції рослинництва до загального обсягу реалізованої продукції	88,2	85,5	26,4	95,3	34,3	97,8	23,3	32,4	40,9	36,1	45,7	
Зокрема, пшениця	45,6	47,2	35,6	63,3	24,8	59,6	13,3	38,5	41,1	40,5	52,3	
ячмінь	34,3	24,4	27,3	36,7	63,5	40,4	23,5	17,7	42,3	15,7	15,8	
соя	-	-	-	-	-	-	-	5,4	38,4	5,7	47,3	
сосяшник	20,1	18,4	31,2	-	-	-	-	9,9	42,2	10,3	50,6	
кукурудза	-	-	-	-	-	-	-	19,5	30,7	20,1	42,2	
кормові культури	-	-	-	-	-	-	-	9,0	5,9	7,7	26,3	
Частка продукції тваринництва до загального обсягу реалізованої продукції	11,8	14,5	-14,6	4,7	21,7	2,2	19,4	38,1	8,2	37,5	22,2	
Зокрема, м'ясо ВРХ	100,0	100,0	-14,6	-	-	-	-	100,0	8,2	100,0	22,2	
м'ясо свиней	-	-	-	100,0	21,7	100,0	19,4	-	-	-	-	
Частка продукції переробки до загального обсягу реалізованої продукції	-	-	-	-	-	-	-	17,8	9,7	18,9	30,8	
Частка реалізованої продукції у власних торгових мережах	-	-	-	-	-	-	-	11,7	26,3	7,5	50,3	
Одержано інвестицій у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	-	1 944,0	2 633,4	4 998,9	6 771,6	5 026,7	7809,2	-	-	-	-	

Джерело: розроблено авторами на основі даних Головного управління статистики в Черкаській області

ництва демонструють зростання частки переробки продукції до загального обсягу реалізованої продукції. Зокрема, по ТОВ «Кишенці» відбулося зростання на 1,1 відсотковий пункт у 2017 р. проти 2013 р., а в ТОВ «Оберіг АНП – агро» – на 1,2 відсотковий пункт.

Диверсифікаційні процеси аграрного виробництва багатопрофільних підприємств суттєво вплинули на розмір залучених ними інвестицій в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь. По ТОВ «Кишенці» розмір інвестицій в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у 2017 р. склав 6 771,6 грн., а по ТОВ «Оберіг АНП – агро» – 7 809,2 грн., що перевищує обсяги інвестицій у вузькоспеціалізоване підприємство ТОВ «Агротера-Колос» у 2,6 та 2,9 рази відповідно.

Управління розвитком ринку кредитних ресурсів зі впровадженням диверсифікаційних процесів для суб'єктів аграрного виробництва потребує використання окремих підходів, зумовлених особливостями аграрної сфери, які є визначальними, на відміну від інших галузей національної економіки. Зокрема, в аграрному виробництві земля є не

лише засобом виробництва та потребує раціонального використання в умовах обмеженості та відтворення, а саме збереження та відновлення родючості ґрунту в процесі господарської діяльності.

Висновки. Вдосконалити кредитні відносини банків із сільськогосподарськими підприємствами можна шляхом впровадження напрямів, які ґрунтуються на проведенні науково-технічної модернізації та диверсифікації сільськогосподарського виробництва, впровадження інновацій, що уможливає підвищення конкурентоспроможності продукції та забезпечення дотримання позичальниками принципів кредитування.

Диверсифікація як базовий елемент розвитку ринку кредитних ресурсів зумовлює використання внутрішніх резервів підприємств, їх адаптацію до ринкових умов господарювання на принципах самофінансування та самоокупності.

Диверсифікаційні процеси в сільськогосподарських підприємствах як базовий елемент розвитку ринку кредитних ресурсів забезпечують підвищення ефективності їх виробництва та конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Дем'яненко М.Я., Алексійчук В.М., Борщ А.Г. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва. Київ : УААН, 2002. 645 с.
2. Шурик М.В. Удосконалення засад кредитування сільськогосподарських підприємств. Івано-Франківськ, 2014. 210 с.
3. Грушак З.М. Диверсифікація як стратегія діяльності. *Економіка, фінанси, право*. 2006. № 5. С. 6–9.
4. Дереза В.М. Диверсифікація виробництва і капіталу як фактор стабілізації фінансового стану підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». 2005. 19 с.
5. Бригалов В.В. Мотиви здійснення стратегії диверсифікації. URL: webmaster@mstu.edu.ru
6. Донець Л.І. Ризики диверсифікації господарської діяльності підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*. 2012. Вип. 1. С. 16–20.
7. Вітковський О.С. Фінансове забезпечення процесу диверсифікації діяльності в умовах економічного спаду. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 1. С. 6.
8. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление. Санкт-Петербург, 2007. 496 с.
9. Статистичний щорічник Черкаської області за 2017 рік. URL: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua>

Бэчко П. К.
Наталыч А. С.

Уманский национальный университет садоводства

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ КАК БАЗОВЫЙ ЭЛЕМЕНТ РАЗВИТИЯ РЫНКА КРЕДИТНЫХ РЕСУРСОВ ДЛЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

В статье рассмотрено влияние диверсификационных процессов на рынок кредитных ресурсов для сельскохозяйственных предприятий. Определено понятие диверсификации предприятий. Выделены цели диверсификации деятельности сельскохозяйственных предприятий. Описан алгоритм выбора стратегии диверсификации предприятий. Установлена необходимость диверсификации предприятий для повышения производительности их деятельности. Оценено влияние уровня диверсификации предприятий на доступ их к рынку кредитных ресурсов и финансовых результатов их деятельности.

Ключевые слова: кредит, рынок кредитных ресурсов, диверсификация, уровень диверсификации, стратегия диверсификации.

Bechko P. K.
Natalych O. S.

Uman National University of Horticulture

DIVERSIFICATION AS A BASIS OF THE DEVELOPMENT OF THE MARKET OF CREDIT RESOURCES FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary

In the article the influence of diversification processes on the market of credit resources for agricultural enterprises is considered. The concept of diversification of enterprises is defined. The purpose of diversification of activity of agricultural enterprises is singled out. An algorithm for choosing a diversification strategy for enterprises is described. The necessity of diversification of enterprises for increase of productivity of their activity is established. The influence of the level of diversification of enterprises on their access to the market of credit resources and financial results of their management has been evaluated.

Key words: credit, market of credit resources, diversification, level of diversification, strategy of diversification.